

Dr Momčilo MITROVIĆ

UDC: 371.87 (497,11) „1926/1936”
378.18 (497,11) „1926/1936”

STUDENSKI DOM „NJ.V. KRALJA ALEKSANDRA” 1926-1936

APSTRAKT: Rad pisan na osnovu arhivske građe i literature govori o izgradnji i prvih deset godina rada doma „NJ.V. Kralja Aleksandra”, studentske ustanove koja u posleratnom period nosi naziv „Dom Ivo Lola Ribar”.

Akcije univerzitetskih vlasti, profesora, studenata i njihovih udruženja oko podizanja doma za studente Beogradskog univerziteta, pokrenute krajem 19 veka, prekinute su na dan Svetog Save, 27. januara 1926. godine, kada je kralj Aleksandar obavestio rektora da je voljan da za studente izgradi „kuću”. Kralj u pismu rektoru kaže: „Gospodine Rektore briga o dobrim a siromašnim đacima iz sviju naših krajeva na Beogradskom univerzitetu, vodi me da Vam javljam o svojoj nameri da im podignem kuću u blizini njihovih budućih škola. Nada mi je da će oni, oslobođeni na taj način svakodnevnih materijalnih teškoća, dobiti više pregnuća da se temeljno spremе za poslove kojima se misle odati... Voleo bih da ta kuća bude što prostranija i da već od jeseni zatrešti od veselih glasova naših mladića, koji svečano gledaju na život pred sobom i na ulogu koja ih u njemu čeka. Kad ovaj studentski dom bude sagrađen, predaće se Univerzitetu”.¹

Nameru kralja podržala je i Opština beogradska, koja mu je 4. januara 1928. godine poklonila zemljište „opštinske svojine” površine 1840 m², na uglu ulica Kralja Aleksandra i Kraljice Marije (stara Ratarska ulica).

Izgradnja Doma, međutim, počela je na zemljištu već aprila 1926. godine i tekla izuzetno brzo. Šestog jula 1927. godine rektor Beogradskog univerziteta dr Čedomir Mitrović obavestjen je od uprave Doma da se radovi na podizanju „studentske kuće”

¹ Arhiv Srbije, Univerzitet u Beogradu, (u daljem tekstu AS, UB) F. VI, br. 86/932.

² „Njegovom Veličanstvu Kralju Aleksandru I Karadorđević” - ovako je kralj „ubaštinjen” u zemljišne knjige. AS, UB, F, VI, br. 86/937.

primiču kraju. „Ako nešto nepredviđeno ne omete, ona će biti spremna za prijem do ove jeseni, kad počne školska godina”. U pismu se dalje kaže: „Zadržavajući svakad za Se i za svog nasljednika raspolaganje tom kućom po pravu koja mu kao sopstveniku pripada Kralj je sad ustupa Upravi Beogradskog univerziteta na upotrebu”. Kralj očekuje da ga Univerzitet obavesti kako misli da uredi stanovanje svojih đaka i veruje da će se „sresti u pogledima sa univerzitetskom upravom, ako se istakne kao prvi zadatak tog Univerzitetskog internata da budući naši intelektualni naraštaji, koji će iz njega izlaziti, iznesu otud, pored školskog znanja, istinski razvijeno moralno i nacionalno osećanje”.³ Upravu i opremanje Doma dobio je Univerzitet. Međutim, Dom je ubrzo, već 1931. godine, predat na upravu Ministarstva prosvete, što je izazvalo niz političkih i drugih istupa studenata i univerzitetskih vlasti.

Pre studentskog useljenja usvojena su Pravila Doma čije najvažnije odredbe glase:

„Dom, njegov cilj i sredstva

1. U Beogradu otvara se Dom za studente Beogradskog univerziteta, pod imenom: „Studentski Dom, Zadužbina Kralja Aleksandra I”.

2. Zaštitnik je Domu Nj. V. Kralj Aleksandar I, a posle Njega Njegovi nasljednici na prestolu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

3. Cilj je Domu da omogući studentima Beogradskog univerziteta pristojan stan i hranu.

4. Sredstva su:

a/ novac, dobiven od studenata koji stanuju i hrane se u Domu;

b/ potpora od državne vlasti i oblasnih i sreskih skupština, od gradova i od opština;

v/ drugi prihodi (zabave, koncerti, dobrovoljni priloz i dr.).

Uprava Doma

1. Domom upravlja Upravni Odbor čije članove bira uprava Beogradskog Univerziteta i to po jednog iz svakog fakulteta kao i njihove zamenike; zatim, u Upravni Odbor ulazi i jedan od lekara koji rade u Domu, i to po izboru Upravnog Odbora; predsednik Fonda Siromašnih učenika Beogradskog univerziteta; u slučaju potrebe upravni Odbor može tražiti potrebne informacije i od ostalih članova Uprave fonda.

2. Članovi Upravnog Odbora, koji su predstavnici pojedinih fakulteta, i njihovi zamenici, biraju se na dve godine, tako da na kraju svake školske godine ispadne polovina članova kockom. Ovi članovi mogu biti ponovo birani.

3. Upravni Odbor bira iz svoje sredine predsednika, podpredsednika i tajnika; on postavlja upravnika, koji je njegov izvršni organ, i potrebni broj pomoćnog osoblja. Članovi Upravnog Odbora rade besplatno. Upravniku i pomoćnom osoblju određuje platu Upravni Odbor.

4. Pravilnik svog rada izradiće sam Upravni Odbor, a odobriće ga Uprava Univerziteta.

³ Isto, br. 86/927.

5. U Nadzorni Odbor, koji će vršiti kontrolu rada Upravnog Odbora i njegovih organa, određivaće Univerzitetski Savet po jednog profesora iz svakog fakulteta s rokom na dve godine.

6. Upravni Odbor će važnija pitanja dostaviti na rešenje Univerzitetskom Savetu, naročito ako u Odboru postoji veća nesaglasnost u njihovu rešenju.

7. Na kraju svake školske godine predsednik Upravnog Odbora podnosiće Njegovom Veličanstvu Kralju izveštaj o stanju Doma. Isti izveštaj, potkrepljen potpisima Nadzornog Odbora o pregledu blagajne, biće podnesen Upravi Univerziteta i štampan.

Primanje učenika u Dom

1. U Dom mogu biti primljeni redovni učenici Beogradskog Univerziteta i to u prvom redu: državljani Kraljevine S.H.S., zatim Srbi, Hrvati i Slovenci van granice Kraljevine; u drugom redu ostali Sloveni. Prvenstvo imaju oni koji su pokazali odličan uspeh u naukama, besprekornog su vladanja i sirotog su stanja.

2. U slučaju da se prijavi preveliki broj studenata, odabiranje će se vršiti procentualno prema broju prijavljenih iz pojedinih fakulteta, i to prvenstveno među onima koji su siromašniji.

3. Studenti koji imaju više od 27 godina ne mogu biti u Domu primljeni, niti ostati u njemu. To isto vredi i za studente ispod 27 godina, ako su već svršili jedan fakultet. Upravni Odbor može zadržati i dalje u Domu one diplomirane studente koji su se prijavili za polaganje doktorskog ispita. Učenici koji su se tek upisali u Univerzitet, mogu biti primljeni u Dom samo ako su ispit zrelosti položili s odličnim ili vrlo dobrim uspehom, a ispunjavaju i ostale propise ovih pravila.

4. Uz molbu, u kojoj unapred potvrđuje da će poštovati Pravilnik Doma, odluke Upravnog Odbora i naredbe Upravnikove, student koji želi da bude primljen u Dom, treba da podnese:

a/ Upisnicu, a posle prvog semestra još i svedodžbe o pismenim radovima i vežbanjima u seminarima, institutima i laboratorijama, kolokvija, a zatim i svedodžbu o ispitima, na vreme položenim;

b/ Uverenje o siromašnom stanju roditelja, potvrđeno od nadležne vlasti, ako hoće da se koristi slatkišima za siromašne učenike;

v/ Uverenje o zdravlju, koje će mu izdati lekar Doma.

5. O molbama odlučuje Upravni Odbor, a pre nego što on donese odluku, nije nikom dopušteno stanovati u Domu, pa ni prenoćiti.

6. Učenici siromašnog stanja plaćaju za potpuno izdržavanje (stan, ogrev, osvetljenje, pranje i hranu) 450 dinara mesečno (siromaštvo dokazuje se isto onako kao pri dobijanju državne stipendije), a ostali učenici placaju 600 dinara mesečno. Novac se polaže početkom svakog meseca unapred. Uprava Univerziteta određivaće iznos plaćanja za svaki semestar unapred.

7. Studenat, primljen u Domu, može ostati u njemu sve dok njegov uspeh u naukama, njegovo vršenje obaveza prema Domu i njegovo vladanje odgovaraju propisima ovog Pravilnika.

8. Studentat prestaje biti član Doma:

a/ ako ne bude radio u seminarima, institutima i laboratorijama i na vreme polagao kolokvije i ispite najmanje s vrlo dobrim uspehom;

b/ ako do desetog dana u mesecu ne plati unapred sumu, određenu za stan i hranu; ovakvom studentu ostaviće se rok još pet dana i onda mora napustiti Dom; stipendistima davaće se rok, vezan za prijem stipendije;

v/ u svima drugim slučajevima koje ova Pravila predviđaju.

9. Studentu koji pokazuje slab uspeh u naukama, Uprava će dati rok od 14 dana da ostavi Dom; onom pak, kog je kaznio Universitetski Sud ili koji je učinio istup koji povlači za sobom otpuštanje iz Doma, daće rok od tri dana da se iseli.

Domaći red

1. Prostorije Doma, izuzev one koje su određene za Upravu, namenjene su isključivo studentima primljenim u Dom. U Domu nema mesta organizacijama ili društvima koje bilo vrste, isto tako ni licima koja nisu članovi Doma.

2. Svaki studentat, bilo da prvi put stupa u Dom ili da se posle školskog odmora u njega vrati, mora se lično prijaviti Upravniku Doma. Isto tako svaki mora prijaviti Upravi odsustvovanje iz Doma. Ko bez prijave napusti Dom gubi mesto u njemu.

3. Za vreme velikih ferija Dom je zatvoren.

4. U kojoj će sobi koji student stanovati određuje upravnik. On ima pravo premestiti studenta iz jedne sobe u drugu, pošto sasluša one kojih se promena tiče. Studenti sami nemaju pravo menjati sobe.

5. U svom načinu življenja, u ponašanju i radu svaki studentat mora se obzirati na svog drugara koji je s njim u istoj sobi i s kojim treba da živi u slozi i prijateljstvu; ovo načelo važi i za sve studente u Domu. Sporove između njih, kao ukućana Doma, raspravljaje u prvom redu upravnik, a u drugom organ koji će odrediti Upravni Odbor.

6. Posete studentima mogu se činiti samo u sate za to određene i u prostorijama koje su u tu svrhu namenjene. Uzajamne posete studenata, članova Doma, dopuštene su samo u toliko, u koliko ne smetaju drugom od dvojice koji zajedno stanuju da radi i da spava. Posetioci Doma moraju poštovati unutrašnji red u Domu. Za ovo jemči i odgovara onaj koji prima posetu. Imajući pred očima bezbednost, red i dobar glas Doma, upravnik može pojedinim osobama zabraniti ulazak u Dom.

7. Dom se zatvara u 11 sati u večer, a otvara leti u 6, a zimi u 7 sati u jutru. Od 11 u večer do 1 sat po ponoći, vrata će otvarati vratar i, ako on ustraži, student mora pokazati domsku legitimaciju, inače neće biti pušten unutra. Od studenata, koji češće zakašnjavaju, Upravnik ima pravo zahtevati da mu objasne uzrok poznog dolaska. Posle 1 sata po ponoći vrata se neće nikom otvarati. Svaki ulaz u Dom kojim drugim putem, kad su glavna vrata zatvorena, ili dolazak u Dom u pijanom stanju kažnjava se isključenjem iz Doma.

8. Leti u 6, a zimi u 7 sati u jutru (letnje doba računa se od 1-og aprila do kraja školske godine, a zimsko od 1-og oktobra do 1-og aprila) daje se znak za ustajanje i do 7, odnosno 8 sati moraju svi studenti napustiti postelju. Između 7, odnosno 8 sati u

jutru i 8 u večer ne sme, u radne dane, niko ležati na postelji, izuzev bolesni, ako su se kao takvi prijavili upravniku. Noćni mir traje od 9 sati u večer do 6, odnosno 7 sati u jutru, i ne sme ga niko narušavati ni na koji način. I danju mora vladati tišina, potrebna za učenje. Za svirku i pesmu određeno je vreme od 12 do 3 po podne i od 7 do 8 u večer. Nedeljom od podne do 6 u večer.

9. Niko od studenata u Domu ne sme smetati uredno provetranje i spremanje soba. Naprotiv, svaki je dužan starati se da se i jedno i drugo vrši u dovoljnoj meri. U sobama mora se paziti da sve bude lepo i u redu. Koferi, korpe, sanduci, kutije i t.d. isto tako kao i rublje i druge stvari, moraju biti na svom mestu; pod posteljama ne sme biti ništa natrpano. Odelo i obuća može se čistiti samo na određenom mestu.

10. Svaki student u Domu treba da se kloni svega što bi moglo biti na štetu zgradi, uređenju, inventaru i uopšte ekonomiji Doma. Kako je pre svega neophodno potrebno da zgrada ostane suva, najstrožije je zabranjeno prosipati vodu izvan mesta, koja su za to određena. Zabranjeno je igrati se lako zapaljivim predmetima, kuvati u prostorijama Doma, štetiti zidove udarajući u njih klince, vešati slike, šarati po zidovima, stolovima itd.

11. Svaki student, primljen u Dom, konstatovaće nedostatke u uređenju i inventaru dodeljene mu sobe (inventar mora biti obešen u svakoj sobi), i pismeno će ih saopštiti Upravniku koji će se s vremena na vreme, a osobito u trenutku kad student savim napušta Dom uveravati u kakvom se stanju soba nalazi. Štetu, učinjenu nepažnjom, nadoknadiće onaj koji ju je učinio, a ako se ne zna ko je učinio, štetu u sobi platiće obojica koji u njoj stanuju, a štetu u zajedničkim prostorijama platiće svi studenti u Domu, razdeliv je na jednake delove. Za to će svaki student pri primanju u Dom, deponovati u Blagajni Doma 100.- dinara za ovaj cilj; čim se ta suma smanji do polovine, mora se popuniti. Pri izlazu iz Doma ostatak neutrošene sume vraća se. Štetu, učinjena zlonamerno, kažnjava se otpuštanjem iz Doma.

12. Radno osoblje Doma podloženo je upravniku koji svakom određuje vrstu i obim rada. Studenti se u ovo ne mogu mešati i šta bilo naređivati. Žalbe studenata na osoblje i osoblja na studente rešava takođe upravnik. Ponašanje studenata prema radnom osoblju i ogranima Uprave mora biti u svakom pogledu dostojno obrazovana i vaspitana čoveka. I van Doma, svi studenti koji u njemu stanuju, moraju uvek imati pred očima svoju čast i dobro ime Doma. Kazna, koju dosudi studentu Universitetski Sud ili državna vlast povlači za sobom gubitak mesta u Domu.

13. Nadzor nad vršenjem domaćeg rada poveren je pre svega upravniku koji, kao zvanični zastupnik Upravnog Odbora izvršilac njegovih odluka i predstavnik njegove volje, ima pravo na isto poštovanje kao i starateljstvo. Članovi upravnih organa i upravnik imaju, u cilju kontrole, slobodan pristup u sve prostorije Doma, i niko im ne sme to nikako uskraćivati. Širenje cirkulara i letaka ma kog bilo sadržaja, zabranjeno je. Svaka objava istaknuta u Domu, mora imati na sebi vizu upravnikovu.

14. Prekoračaji protiv domaćeg poretka, osim slučajeva gore označenih kažnjava-ju se:

a/ Opomenom od strane upravnika;

- b/ Ukorom od strane Upravnog Odbora;
- v/ Otpuštanjem iz Doma po odluci Upravnog Odbora.

Higijenska Pravila

1. Pre nego što bude primljen u Dom, svakog studenta mora pregledati domski lekar i izdati mu uverenje o tom.

2. Svaki studenat u Domu, kadgod to Uprava zatraži, mora dopustiti da ga pregleda lekar Doma.

3. Ako se lekarskim pregledom utvrdi zaraznost bolesti, bolesnik će biti upućen na lečenje u universitetske klinike i u državnu bolnicu. Da bi se mogao povratiti u Dom, potrebno je da lekar utvrdi da je zdrav.

4. Čim se student poboli, mora javiti upravniku. Ako to ne učini, učiniće onaj koji s njim u istoj sobi stanuje.

5. Studenti u Domu moraju paziti na čistoću, kako u svojoj sobi, tako i na drugim mestima. Naročito je zabranjeno pljuvati na pod, ne paziti na čistoću u nužnicima, iznositi u baštu posteljske prostirači i pokrivači, ostavljati na podu prljavu obuću i rublje, i pušiti bez odobrenja drugog studenta koji stanuje u istoj sobi.

6. Lekarska svedodžba koju studenat podnosi kao dokaz što je pokazao nedovoljan uspeh u naukama, mora biti podnesena još u vreme bolesti i potvrđena i od lekara Doma.

Pravila može menjati Upravni Odbor s odobrenjem Univerzitetskog Saveta".⁴

Univerzitetska uprava izabrala je Upravu Doma na sednici od 3. oktobra 1927, koja je na svom konstituisanju izabrala iste godine za predsednika prof. Božu Markovića, za potpredsednika Ivana Đaju, a za sekretara prof. K. Šahovića. Na konkurs za upravnika Doma javilo se 49 kandidata, od kojih je Uprava jednoglasno izabrala Iliju Petkovića, generala u penziji. Čekalo se sa zvaničnim otvaranjem Doma i prijemom studenata, jer je posle građevinskih radova na Domu bilo potrebno nabaviti još mnogo stvari za njegovo funkcionisanje, a isporuke razne robe iz Nemačke kasnile su od kraja februara do juna 1928. godine.

Na predlog rektora iz decembra 1927. posebna komisija primila je upravu Doma od kralja Aleksandra.

Dom je otvoren 1. aprila 1928. U Dom je primljeno 490 studenata iz svih krajeva Srbije i drugih zemalja: iz stare Srbije 165, južne Srbije 68, Crne Gore 83, Dalmacije 35, Slovenačke 5, Vojvodine 30, Hrvatske i Slavonije 8, BiH 50, Rusije 42, Bugarske 4. Sa Pravnog fakulteta bilo je 140, Filozofskog 76, Medicinskog 75, Teološkog 16, Tehničkog 143 i Poljoprivrednog 40. Prema imovinskom stanju studenti su plaćali stannarinu 500, 600, 700. i 800 dinara.⁵

⁴ AS, UB, F. IV, r. 2/1927.

⁵ Isto, r. 85/928. Po 500 dinara plaćalo je 130 studenata, po 600 - 220, po 700 - 90, po 800 - 50.

Za prvu godinu rada Uprava je konstatovala da, sem jednih demonstracija, nije bilo incidenata. U ogromnoj većini studenti su ocenjeni kao poslušni, marljivi i vredni. Od januara do juna 1928. godine Dom je primio ukupno 1.659.188,85 dinara, od čega je potrošio 1,277.905,95 za pripremu Doma i uređenje, te za izdržavanje studenata 937.013,70 dinara. Nabavljeni su i neki inventarni predmeti (nameštaj, kancelarijski pribor, posuđe), u vrednosti od 340.292,25 dinara.⁶

Iz dokumentacije Rektorata saznajemo da je zima 1928/29. bila vrlo jaka i da su količine uglja koje je Dom trošio povećane sa 4 na 6 vagona iz rudnika Kakanj i sa 2 na 3 vagona na 4 do 5 vagona iz rudnika Ravna Reka. Dom je godišnje trošio oko 70 vagona uglja, električne struje u zimskim mesecima za 23.000 dinara, vode za 10.000 dinara itd. Bio je često u prilici da traži dodatna sredstva od Univerziteta.⁷ Tokom 1929. godine Ministarstvo vojske i mornarice stavilo je na raspolaganje Domu sumu od 15 do 20 hiljada zlatnih maraka na račun reparacija iz Nemačke, za dopunu instalacija u perionici rublja.

Beogradski univerzitet je upravljao Domom od januara 1928. godine do januara 1932, kada je, opet komisijski, „đačka kuća” predata na upravu Ministarstvu prosvete. Po Uredbi od 12. decembra 1931. godine za „Upravu studentskog doma Kralja Aleksandra I” u Beogradu određeno je Ministarstvo prosvete. Ministarstvo je propisalo nova Pravila Doma 18. januara 1932. godine. U izveštaju komisije Univerziteta koja je predala Dom predstavnicima Ministarstva prosvete, pored ostalog, kaže se: „Mi ne bismo imali potrebe da ovaj zapisnik propraćujemo komentarom, da ova predaja nije izvršena pod naročitim i izuzetnim okolnostima u kojima se danas studentstvo nalazi, a specijalno studenti u Domu. Kako je stanje Doma u kome smo ga zatekli, posle iselenja studenata, pod onako teškim okolnostima i uslovima, jako karakteristično za upoznavanje studentskog mentaliteta, takta, individualnosti, druželjublja i savesti, to smatramo za potrebnim da ukažemo na neka zapažanja koja smo učinili prilikom ove predaje... Nikakav kvar ni na jednom predmetu, ni na jednoj domskoj stvari nije učinjen. Tako velika taktičnost i obuzdavanje sebe, pod onako teškim okolnostima, za svaku je pohvalu. Studenti nisu uradili ono što je za njihove mlade godine, i za njihovo duševno stanje u ovim danima tromesečnog razdruženja, bilo prirodno da urade. Svi smo mi njihovi nastavnici strahovali, da svoj bes i gnev i nezadovoljstvo, ne iskale rušenjem i uništavanjem domske imovine... Ovo pak pobija svako tvrđenje sa strane, da je Dom konspirativno leglo, da su pod jednom voljom i disciplinom, da su svi boljševici itd.”⁸

Ovoj oceni prethodila je živa politička aktivnost u Domu. Posle „mrtvila” izazvanog zavodenjem šestojanuarske diktature, 1931. godine dolazi do naglog antirežimskog raspoloženja velikog broja studenata, koje se manifestovalo okupljanjima i demonstracijama, protestnim skupovima, sve većom aktivnošću komunista među studentima itd.

⁶ Isto, r. 85/928.

⁷ Isto, r. 2/1929.

⁸ Isto. Posle predaje Doma policija je izvršila pretres, ali konspirativni materijal nije pronađen.

Antirežimsko raspoloženje imalo je korene i u veoma lošim uslovima života i rada studenata i njihovom socijalnom sastavu. Procenat studenata iz radničkih porodica 1931. godine iznosio je 2,02%, seoskih 13%, iako su radništvo i seljaštvo te godine činili 87,5% jugoslovenskog društva.⁹ Broj studenata na Beogradskom univerzitetu se iz godine u godinu povećavao, ali je ovaj procenat uglavnom ostajao isti. U letnjem semestru 1928/29. na sve semestre na Beogradskom univerzitetu upisano je 6.342 studenta, naredne godine već ih je bilo 7.288, dok ih je u celoj Jugoslaviji 1931. godine bilo 14.693.

Prvi lekar u studentskom domu „Kralj Aleksandar” (ordinacija otvorena 1. februara 1929.) pregledao je 2.496 studenata i studentkinja i konstatovano 402 infektivne bolesti; 706 bolesti organa za varenje, 256 oboljenja oka, 131 bolest organa za disanje, 94 slučaja tuberkuloze, 94 bolesti kože, 17 bolesti kostiju i mišica, 39 bolesti srca i krvnih sudova, 70 bolesti krvi, 29 bolesti uha itd.¹⁰

Te 1931. godine pojedini studenti su se uključili u akcije komunista i njihovo rasturanje antirežimskih letaka, 7. marta osnovana je Studentska zadruga za rad i štednju „Samopomoć”, aprila meseca hapšena je grupa studenata zbog rasturanja letaka, 27. oktobra studenti su ometali zbor ministra prosvete u kafani „Žagubica”, a potom su demonstracije preneli u Studentski dom, gde policija nije imala prava da interveniše, dok su se 5-8. novembra 1931. godine održavale velike studentske demonstracije. Prvog dana ovih demonstracija studenti su ometali predizborni zbor Božidara Maksimovića, ministra prosvete, uzvikivanjem parola „Zašto ne date narodu slobodu?”, „Zar ste opet počeli sa diktaturom?” i sl. Gonjeni od policije, studenti su se opet sklonili u Dom gde ih je štitila autonomija Univerziteta. Narednog dana demonstracije su prenete na Univerzitet. Izvikivane su parole „Dole krvavi režim”, „Dole Petar Živković” i druge, a uhapšeno je 13 najaktivnijih demonstranata. Demonstracije su narednih dana opet prenete u Dom, na kojem su se nalazile plakate sa parolama protiv režima, izbora vlade i policije. Dom je bio opkoljen, a uhapšeno je još 28 studenata. Masa građana rasterivana je oko „studentske kuće”.¹¹ Savremenik je tih dana zapisao: „Beograd je tih nekoliko dana doživeo da vidi sliku, koja je inače bila sasvim neuobičajena. Prozori i krov studentskog doma bili su načičkani studentima koji su u horu skandirali: ‘Dole diktatura’, ‘Dole lažni izbori’, ‘Dole korupcionaši’. Neki su od hartije pravili velike trube i njima pojačavali jačinu glasa. Građani nisu prosto mogli da veruju svojim očima i ušima. Za vreme diktature sistem doušnika i policijskog terora stvorio je psihozu velikog straha. Glasni protesti nisu se mogli čuti. Odjedanput, u takvoj psihozi, zaorili su se poklici protiv nasilja, masovni, javni, glasni, da su se i na kilometar udaljenosti mogli čuti. Njih su uzvikivali studenti snažno, prkosno, bez obzira na moguće posledice”...¹²

⁹ *Hronologija*, str. 152.

¹⁰ Isto, str. 134.

¹¹ Isto, str. 160.

¹² Autor je nastojao da politička delovanja studenata naznači samo onda kad su imala neposredne veze sa studentskim domovima i menzama.

Studentske demonstracije i nemiri su najviše doprineli da se 11. decembra 1931. donese Opšta uredba Univerziteta kojom su svi univerziteti u Kraljevini Jugoslaviji stavljeni pod direktnu upravu Ministarstva prosvete, čime je ukinuta njihova autonomija. Analogno to vredi i za Studentski dom „Nj.V. Kralja Aleksandra I”.

Prva godina rada Doma „Nj.V. Kralja Aleksandra I” bila je ispunjena sadržajima koji su, sa manjim ili većim odstupanjima, bili karakteristika njegovog rada tokom celog međuratnog perioda. Pri tome imamo u vidu osnovnu delatnost Doma: prijem studenata, ishranu, brigu o zdravlju, političku aktivnost studenata i drugo.

Za Dom je prve godine konkurisalo 978 studenata, gotovo dvostruko više od kapaciteta. Uprava je odlučila da primi 125 bruceša a ostali broj do 500 da bude popunjen starijim studentima.¹³ Neki od studenata tokom godine su napuštali „svoju kuću”, pa je 1928/29. godine kroz Dom ukupno prošlo 533 studenta iz: Srbije 154, južne Srbije 97, Crne Gore 78, BiH 62, Vojvodine 55, Dalmacije 39, Srema i Slavonije 22, Hrvatske 8, Slovenačke 7, Rusije 26, Bugarske 5. Najviše ih je bilo sa Pravnog fakulteta 170, Tehničkog 144, Medicinskog 92, Filozofskog 85, Poljoprivredno-šumarskog 45 i Teološkog 20.¹⁴

Dom se izdržavao od uloga studenata i subvencija Ministarstva prosvete u iznosu od 25.000 dinara. Primio je dobrovoljne priloge od grada Beograda 120.000 dinara, Beogradskog univerziteta 166.137 dinara, Bitoljske oblasne uprave i drugih opština i lica 33.360 dinara, Beogradske oblasne samouprave 15.000 dinara. Studenti su plaćali od 510 do 800 dinara za mesec dana boravka u Domu.¹⁵ Uprava Doma dobila je još 20.000 zlatnih maraka sa računa ratnih reparacija radi popune inventara.

Na konkurs za mesto lekara javila su se trojica kandidata od kojih je izabran jedan. U to vreme počinjao je i običaj imućnijih ljudi u Srbiji da izdržavaju po kojeg studenta u Domu. Te 1928/29. bila su dva takva studenta u Domu.

U pogledu stanovanja Dom je pružao uslove koji se nisu mogli obezbediti u Beogradu ni po cenu velikih materijalnih žrtava. Obično su studenti do tada stanovali na periferiji u starim trošnim kućama, po više njih u istoj obično slabo osvetljenoj sobi. U Domu je na studente dolazilo 40 m³ sobnog prostora. Jedan od „pitomaca” Doma zabeležio je nekoliko rečenica o nekadašnjem načinu stanovanja: „Bilo nas je 7 u sobi, malo većoj nego što je ova u Domu i svi smo bili raznih profesija: studenti, činovnici, kelneri. Plaćali smo po 70 dinara svaki za sobu čiji se plafon lako mogao rukom dohvatiti. Iz zidova se voda cedila, tako da nikad nismo bili suvi. Kao osvetljenje imali smo malu petrolejsku lampu, koja je redovno pušila i staklo je uvek bilo začađeno. Soba se gotovo nikad nije čistila, jer se gazdarica branila time, da joj malo plaćamo. Imalo je raznog đubrišta, tako reći do kolena, a naročito otpada od jela, koje je trulilo i gušilo nas smradom”.¹⁶ Mali broj studenata se hranio u boljim restoranima, gde su ručak ili

¹³ Arhiv Jugoslavije (u daljem tekstu: AJ), 74-71-231.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Od svakog studenta 10 dinara odvajano je za izdržavanje 12 studenata besplatno, uvek najsiromašnijih.

¹⁶ AJ, 74-71-234.

večera koštali najmanje 550-650 dinara, dok se većina hranila u restoranima tipa „narodna kujna“, „Kod jeftinoce“ i sl. Dom je u svemu pružao sasvim drugi način ishrane i negovanja higijenskih navika i lične higijene. Uz brigu o zdravlju studenata ovo poslednje spadalo je u nadležnost domskog lekara.

Dok su u zapadnim zemljama u isto vreme studirali uglavnom studenti iz bogatih porodica, u Domu „Kralja Aleksandra“ najviše je bilo sinova zemljoradnika 133, zatim učitelja 55, sveštenika 23, činovnika 42 itd.¹⁷

Bez oca (poginuli ili umrli u ratu) bilo je 112 studenata, bez majke 45, a bez oba roditelja 39, - ukupno 196.¹⁸

Zapažanja lekara govore da je telesna razvijenost generacije bila nedovoljna i „neobično neharmonična“. Većina je bila uzanih grudi, „srazmerno visoki“. Mnogi studenti su imali deformaciju kostiju i često celog grudnog koša zbog slabe ishrane u detinjstvu.

Prvi svetski rat je u svemu tome imao znatnog udela (tada su studenti o kojima govorimo imali između 3-10 godina). Malokrvnost i fizička nerazvijenost bile su glavne karakteristike pregledanih studenata. U detaljnim analizama studentske populacije pronađeno je više od 40 bolesti.

Najviše vremena studenti su provodili u Domu, jer su tu imali stan i hranu. Tu su, po prvi put u Srbiji, nastojali da individualni način života prilagode opštem, negujući kolegijalnost, prijateljstvo, potrebu za mirom i radom. Pitanje čistoće i ishrane stavljano je u prvi plan.

Za čišćenje soba bili su angažovani momci koji su pomagali u kuhinji. Na jednog momka dolazilo je 15-18 soba (u Poljskoj je u to vreme bilo 15 soba na jednog čistača). Sobe su čišćene svakodnevno, ali često površno i primitivno. U skrivenim delovima ostajao je debeli sloj prašine i „drugi izlišni surogati“. Studenti su sami delom bili krivi za slabo održavanje higijene. Nemarnost prema čistoći soba prenosila se i na druge zajedničke prostorije, posebno klozete. Bilo je i suprotnih primera, vrlo čistih i prozračnih soba. Mnoge navike iz zavičaja prenošene su u Dom.

Kod ishrane studenata bitno je nekoliko faktora: lični ukus, teritorijalne navike, nasleđe u ishrani, kultura upotrebe namirnica i slično. U Domu „Kralja Aleksandra“ sve je to dolazilo do izražaja. Kako su tamo živeli i hranili se studenti iz svih pokrajina tadašnje Jugoslavije, uvek se nalazio neko nezadovoljan hranom. Često je to bio uzrokom „zategnutosti“ odnosa studenata i uprave Doma. U Domu je, na primer, student iz južne Srbije pridavao veću pažnju salati od paradajza i paprike nego musaci, koju takođe nije podnosio ni Dalmatinac, jer je uvek priželjkivao ribu i maslinke.

¹⁷ Bilo je tu još sinova: penzionera 11, profesora 8, inženjera 4, služitelja 7, zidara 5, advokata 3, direktora banke 2, obučara 6, oficira 19, berbera 2, posednika 4, opštinske delovođe 2, ekonomu 3, narednika 2, baštovana 3, vozovođe 2, poreznika 2, direktora gimnazije 5, radnika 6, stolara 3, preduzimača 2, šumara 2, poreskih činovnika 2, železničkih konduktera 2, šnajdera 2, sudija 2, bakala 3, kasapa 2, kućevlasnika 2 i po 1 od kovača, knjigovođe, pismošoš, potkovača, trgovačkog putnika, kuvara, novinara, lekara, kiridžije itd.

¹⁸ Isto.

„Srbijanac proglašuje kačkavalj za Šihtov sapun, a Bosanac se grozi kapame od luka i radije želi pirinač spremljen na specifičan način, dokle Ličanin pridaje vrednost kupusu samo ako se jede sa krompirom. Kupus onakav kakav je kuvan u Domu, gotovo niko nije podnosio, a naročito Crnogorci, jer ‘dok slanina ne zacvrči nema kupusa’. Od svih najviše su se na neukusnost jela žalili Vojvođani, inače su svi složni da anatemišu čorbu od povrća ili kostiju, jer je ‘ravna vodi i njome bi se čak i novorođenčad mogla krstiti’”.¹⁹

Jelovnik u Domu uglavnom je izgledao ovako: doručak - 200gr. bele kafe sa hlebom u neograničenim količinama, u podne - supa ili čorba, jelo od povrća sa pečenjem ili kobasicom, a za večeru - povrće sa mesom i čorba bez mesa, uz kompot od šljiva. Hleb je uvek stajao na raspolaganju i mogao se odnositi za užinu. Na studente je dolazilo 70-80gr kuvanog mesa, 50-60gr. pečene pastrme i isto toliko kobasice.

Od povrća se najviše trošio pasulj (2 puta nedeljno), zatim krompir, kupus, pirinač, sočivo i grašak.

U Domu je za održavanje higijene na raspolaganju bilo 14 tuševa, 1 kada za ambulantu i više umivaonika. Nije se, međutim, nikad uvelo obavezno kupanje za sve studente.

Godine 1929. prihodi Doma su iznosili:

Prihod:

1. Ulog studenata	2,309.125
2. Zadužbinsko Odeljenje Min.Prosvete	275.000
3. Opština grada Beograda	120.000
4. Ulog Beogradskog univerziteta	42.590
5. Prilozi	51.139
U k u p n o	2,949.381,20 din.

Po odbijanju rashoda Dom je poslovao sa dobitkom od 142.688,15 dinara.²⁰

Školske 1929/30. Upravni odbor Doma nastojao je da Odbor studenata uključi u dežurstva u Domu na čuvanju kućnog reda, propisa o ulasku u Dom, čuvanju inventara, održavanju reda, kontroli namirnica koje su stizale u kuhinju i drugo. Saradnja je do marta 1930. bila besprekorna i time su bitno poboljšani uslovi stanovanja u Domu. Međutim, kako se približavao kraj školske godine studenti su sve više izbegavali ove dužnosti, pa je akcija prekinuta. Time je prvo aktivno uključivanje studenata u „upravljanje” i „nadzor” u Domu dalo samo delimične rezultate.

Te godine kroz Dom je prošlo 607 studenata koji su, kao i u prethodnom periodu, bili iz svih krajeva zemlje i Rusije i Bugarske. Za stan i hranu plaćali su 250-810 dinara zavisno od imovinskog stanja roditelja i svog socijalnog položaja (16 studenata se besplatno hranilo u Domu, dok je 55 studenata uzimalo sva tri obeda u Domu, ali nisu

¹⁹ AJ, 74-71-237.

²⁰ Isto.

imali stan. Ovi poslednji plaćali su od 300-400 dinara).²¹ I dalje su deca zemljoradnika bila najbrojnija (122), činovnika (46), sveštenika (27), učitelja (41), trgovaca (28) itd. Gotovo polovina studenata bila je bez jednog ili oba roditelja.

U finansijskom smislu godina 1929/30. karakteristična je po uvođenju prve licitacije za namirnice potrebne za ishranu studenata. Ovom merom namirnice su nabavljane po nižim cenama pa je goveđe meso umesto 14,70 plaćano 12,30; svinjsko umesto 22 dinara - 16,90; teleće 17:13,65; hleb 3:2,68; mast 24:20 dinara. Uvedena je i štednja vode, struje i drugog, jer je Dom ostao bez uobičajenih dotacija.

Godine 1930. Upravni odbor je doneo odluku o gradnji podruma sa ostavom zimnice, proširenju magacina za ugalj, gradnji magacina za ugalj za potrebe kuhinje, doziđivanju dimnjaka za centralno grejanje, proširenju vešernice itd. Život u Domu nametao je nove zahteve već posle treće godine njegovog rada. Tokom godine 147 studenata se obratilo lekaru zbog bolesti, dok su svi studenti i osoblje vakcinisani protiv bolesti koje su se pojavile u Beogradu.

U Dom su po pravilu primani svršeni maturanti i studenti sa najboljim školskim uspehom. Godine 1929/30. najviše svetosavskih nagrada primili su studenti iz Doma, a njih trojica i nagrade kralja Aleksandra. Domska biblioteka imala je te godine 1212 knjiga. Studenti su zajedno priredili razne manifestacije i priredbe od kojih su doček Nove godine, više matinea sa koncertima i književnih večeri zabeleženi kao vrlo uspešni.

Od te godine Dom studenata sem raznih institucija pomagale su i pojedine porodice. Porodica Đorđa Genšića poklonila je studentima vagon i po uglja iz svog rudnika, Branko Mijušković - 1000 dinara, Ljubica i Rista Dimitrijević iz Bitolja - 500 dinara, Boža Jelić, apotekar, veliko ogledalo za ambulantu, „Izis” razne lekove i td.²²

Posle prve tri godine rada Dom Kralja Aleksandra su sve više potresali studentski nemiri. Demonstracijama, sukobima sa policijom i žandarmerijom studenti su ispoljavali svoj bunt protiv režima i posebno ukidanja autonomije Univerziteta. Hronologija događaja iz 1932. to potvrđuje: 4. januara rektor Univerziteta je doneo odluku da se „zbog vrenja među studentima i zbog odbijanja uprave grada da pusti zatvorene studente” obustave predavanja na svim fakultetima i Univerzitet zatvori do 11. januara. U studentskom Domu nekoliko dana kasnije štampan je veliki plakat „Proglas studenata i studentkinja B.U” u kojem se režim optužuje za diktaturu, traži oslobođenje uhapšenih studenata, sloboda zbora, diskusije i kritike na Univerzitetu, oslobođenje studentske štampe od cenzure, ukidanje opšte uredbe o Univerzitetu, raspuštanje JAK-a i raspisivanje izbora za studentsko udruženje „Pobratimstvo” i studentski „Fond”.

²¹ AJ, 74-71-247.

²² U toku decembra 1931. studenti su više puta demonstrirali, pa je rektor odredio prestanak rada Univerziteta. Prvog decembra, na dan proslave „Dana ujedinjenja”, manja grupa studenata je demonstrirala protiv jugoslovenskog akademskog kluba i diktature Pere Živkovića. Šestog decembra ponovo su bile organizovane demonstracije pred Skupštinom i Tehničkim fakultetom. Na Univerzitetu je sledećeg dana istaknuto crno platno sa natpisom „Sloboda, Narodni univerzitet”. Tokom celog decembra 1931. trajali su nemiri studenata praćeni sukobima sa policijom, zatvaranjem rada Univerziteta itd. Više o tome: *Hronologija*, 161-164.

Nemiri među studentima ponovo su buknuli kada je Ministarstvo prosvete 18. januara 1932. donelo Pravilnik o studentskom domu „Kralja Aleksandra”. Na osnovu njega Ministarstvo je imalo pravo da postavlja i smenjuje Upravu doma bez znanja i saglasnosti univerzitetskih vlasti. Uslov za primanje u Dom bilo je „besprekorno vladanje”. Dva dana kasnije studenti su odstranili novog upravnika i organizovali demonstracije. Policija je opkolila Dom dvostrukim kordonom i isključila osvetljenje, vodu i grejanje. U znak solidarnosti sa studentima Doma izbile su demonstracije i na Univerzitetu. Posle četiri dana studenti su bili prinuđeni da se isele iz Doma, što je posebno teško pogodilo najsiromašnije, koji su se u zimu našli na ulicama Beograda. Te godine odložen je i Svetosavski bal, tzv. „Studentski bal”, na kome je trebalo da bude i kralj, zbog pretnje studenata da će izvršiti napad suzavcem.²³

Sa novim pravilnikom Doma nisu se slagali ni članovi Univerzitetskog veća, kao ni sa Opštom uredbom o Univerzitetu. U nemirima od novembra 1931. do februara 1932. godine 47 studenata proterano je sa fakulteta uz često brutalne nastupe policije. Te 1932. godine ekonomska kriza u Jugoslaviji dostigla je kulminaciju. U periodu od 1929-1931. godine budžet Univerziteta se smanjio sa 63 na 29,5 miliona dinara, što je praktično uticalo i na standard studenata. Marta 1932. uvedene su takse na pojedine fakultete i školarina za studente. Studenti su na tu Uredbu ponovo odgovorili demonstracijama, usled čega su univerzitetske vlasti ponovo zatvorile Univerzitet na 10 dana. Njegovo zatvaranje tokom te i narednih godina postalo je redovna praksa. Krajem godine, 21. decembra uprava grada Beograda uputila je zahtev upravniku Doma „Kralja Aleksandra” da podvrgne lekarskom pregledu studente ranjene u demonstracijama 18. i 19. decembra.²⁴

Političko angažovanje studenata nastavljeno je i sledećih godina. Ono je uvek bilo povezano sa opštim problemima u društvu, specifičnim studentskim problemima, autonomijom Univerziteta. Godina 1934. bila je karakteristična po osnivanju i intenziviranju rada mnogobrojnih studentskih udruženja, kojih smo samo na jednom spisku pro našli 17. Školske 1934/35. na Beogradskom univerzitetu upisan je u zimskom semestru 8.801 student, a u letnjem 7.974 studenata.²⁵

Sve manje je bilo „harmonije” između studenata i uprave Doma „Kralja Aleksandra”. Maja 1935, Uprava Doma je izdala jedan od mnogobrojnih proglašenja kojim osuđuje postupak studenata, odobrava hapšenje organizatora nemira i upozorava ostale studente da će ukoliko budu istupili na sličan način biti predati Sudu za zaštitu države, bez obzira na to da li su akciju vodili na Univerzitetu ili van njega.²⁶

²³ Grupa autora, *Hronologija naprednog studentskog pokreta*, Beograd 1974, (u daljem tekstu *Hronologija*) str. 167-170.

²⁴ Isto, str. 178.

²⁵ Isto, str. 193. Oktobra 1935 10 studentskih udruženja uputilo je protestno pismo rektoru. U njemu se tražilo da se Dom kralja Aleksandra vrati univerzitetskim vlastima, smeni upravno osoblje, te da Komisija studenata i univerzitetskih vlasti ispita njihov rad.

²⁶ Isto, str. 203.

Tridesetih godina jedna od karakteristika života u Domu bili su neredi, demonstracije, kao posledica političkog angažovanja studenata, naprednih, levičarskih, režijskih, desnice kako su sve bili nazivani u to vreme, a i vreme dugo posle. Za Dom je to vrlo često značilo iseljenje studenata, menjanje uprave, rad sa smanjenim kapacitetom. U tom smislu ilustrativni su događaji iz decembra 1935. godine i njegove posledice.

Studenti su te, a i ranijih godina insistirali da se Dom vrati Univerzitetu smatrajući njegovo pripajanje Ministarstvu prosvete kršenjem autonomije. Zahtevajući da se za upravnika Doma postavi profesor Univerziteta, umesto činovnika koje je postavljao ministar prosvete. Tako je i učinjeno, pa je 26. oktobra 1935. godine za vršioca dužnosti upravnika Doma postavljen Milan Radović, profesor. On je dužnost vršio samo do 13. decembra iste godine, kada je za upravnika postavljen dr Kašanin, takođe profesor Univerziteta. Kako je do smene došlo zapisao je sam Radović:

U podne 11. decembra grupa studenata pod imenom „direktorijum” održala je u Domu zbor na kome je doneta odluka da vršioc dužnosti upravnika ide u Ministarstvo, podnese ostavku i saopšti ministru da do 8 sati uveče postavi za upravnika Doma profesora Univerziteta. Kako do 8 sati nisu ispunjeni njihovi zahtevi, odlučeno je da se održi ponovo zbor i u znak protesta štrajkuje jednodnevnim neizlaskom iz Doma. Iako štrajk nije u potpunosti uspeo, a Rektor nastojao da prekine sa zborovima i štrajkom „direktorijum nije popuštao”. Nije želeo ni da potpiše depešu - čestitke za slavu Kralja, Kraljice i Kneza Pavla.

Na zboru od 13. decembra trebalo je da se proglasi štrajk glađu. U Domu nezadovoljstvo i radom „direktorijuma” deo studenata govori „nećemo više da trpimo torturu direktorijuma, večeras imamo da raščistimo sa njima, biće batina”.²⁷ O svemu se iz-

²⁷ AJ, 74-71-266, Levičari - studenti na Beogradskom univerzitetu vodili su, godinama pred Drugi svetski rat, dugotrajnu iscrpljujuću borbu sa studentima pripadnicima raznih nacionalističkih, terorističkih i profašističkih grupa i organizacija. Najistaknutiji nacionalisti okupljali se u ORJUN-i, ORNAS-u i drugim organizacijama ističući se u ispadima „zaštite nacionalnih interesa” i borbi protiv komunizma. Podržavani od režima, posebno od agenata i Žandarmerije, studenti nacionalisti naoružani noževima, lancima, pištoljima, po ugledu na fašisticke organizacije Italije i Nemačke, napadali su napredne studente izazivajući tuče, sukobe i neprijatnosti za vreme mnogih akcija na Univerzitetu. Samo da podsetimo na ubistvo Žarka Marinovića, 4. aprila 1936. napad ORNASOVA-ca na studentski dom, upad na Tehnički fakultet i drugo. Studenti Levičari prihvatili su ovu borbu i vremenom uspeali da otkriju pravo lice ovih nacionalista i da im uticaj na Univerzitetu svedu na najmanju meru. U ovoj borbi „Student”, list beogradskih studenata, imao je značajno mesto. Na njegovim stranicama čitano je niz napisa koji su razobličavali lažno rodoljublje studenata nacionalista. U članku objavljenom 15. oktobra 1937. pod naslovom „Šta je nacionalno?” novinar piše: „Je li nacionalno varati, proneveravati i setimo se Marinovića - ubijati, ili je nacionalno okupljati studente u njihovim udruženjima, ekonomski ih zbrinjavati, stručno podizati, kulturno vaspitavati? Je li nacionalno zadajiti jedan deo studenata mržnjom, ne tolerancijom, brutalnošću, govoriti o ‘razbijenim glavama’ koje će prečistiti račune na univerzitetu, ili je nacionalno raditi na jedinstvu i solidarnosti cele studentske omladine, na razvijanju njenog osećanja odgovornosti prema društvu i narodu. Je li nacionalno pogaziti sve najbolje tradicije naroda i hteti mu nametnuti mračnjaštvo i tuđu volju, Univerzitet pretvoriti u kulu zarobljene misli, a studente u slabice i korumpirane elemente, ili je nacionalno polazeći od najsvetlijih tradicija naše prošlosti koja je puna divnih naprednih, slobodarskih i borbenih pregnuća, hteti napraviti od univerziteta slobodne misli i kulture, kuću iz koje će izlaziti omladina poneta idealom da stvarno služi narodu. Odgovor je, svakako jasan, konstatuje „Student” i poručuje „da se ne sme” više dozvoliti da jedna grupa u stvari, anacionalnih karijerista manipuliše studentima stvarajući lični šićar i karijeru” - „Student”, 15.10.1937.

veštaju nadležni. U 7 sati prvi studenti večeraju i ulaze u aulu Doma, četvrt do 8 aula puna, vri. Očigledno dva protivnička tabora, tuča neizbežna. Ministar javlja da je za upravnika postavljen Kašanin, dalje zborovanje je bespredmetno. I kad treba da se pojavi novi upravnik u Dom upada grupa od 20-30 studenata koji nisu bili njegovi stanari. „Živeo Kralj” viču oni, zar na dan njegove slave i njegovoj kući komunisti prave demonstracije, dere se vođa Omiljen Milić. Nastaje paklena larma, pa tuča. Onima koji su upali u Dom, pridružuje se deo studenata iz samog Doma. Dok se dve grupe tuku 60-70 studenata na svakoj strani, praveći barikade, ostali studenti beže, zaključavaju se u sobe, iz prizemlja iskaču na ulicu, a sa sprava zapomažu i zovu policiju. Bilo je slučajeva da su se sa sprata spuštali ćebadima i čaršavima. U Domu red nije mogla da uspostavi ni policija, pa je došla žandarmerija koja ga je u roku od 2-3 sata ispraznila. Šteta nastala u ovoj tuči iznosila je 36.000 dinara.²⁸

Dom je, dakle, posle nereda bio iseljen, pa je nova uprava počela sa postepenim primanjem studenata. U februaru 1936. primljeno ih je 150, a u martu još 100. Tokom aprila i maja u Dom je došlo još 92 studenta, tako da je u njemu bilo 342 domca, dok mu je kapacitet bio blizu 500 studenata. Osnovni kriterijum za prijem i dalje je bila školska kvalifikacija, vladanje u školi i uspeh na ispitima. U Domu je tad najviše bilo studenata sa Pravnog 140, Tehničkog 95, Medicinskog 50, Filozofskog 36, Poljoprivredno-šumarskog 15 i Bogoslovskog 6 studenata. Iz Dunavske banovine bilo je 58, Zetske 50, Vardarske 42, Drinske 40, Moravske 36, Primorske 29, Savske 25, Dravske 15 i Vrbaske 14. Bilo je tu još Amerikanaca, Rumuna, Italijana, Bugara i Čeha (ukupno 33).²⁹ Po veroispovesti bilo je pravoslavnih 271, katolika 16, muslimana 8, i mojsijovaca 1. Po zanimanju roditelja 119 zemljoradnika, 55 činovnika, 37 zanatlija, 33 trgovaca, 26 sveštenika, 21 radnika, 14 penzionera, 8 učitelja itd. U Domu je bio samo jedan sin industrijalca. Uprava je konstatovala da je 1936. godine vladanje u Domu bilo besprekorno. Dom je te godine beležio i prosečne ocene svojih pitomaca. Na Bogoslovskom fakultetu od održanih ispita položilo je 100% sa prosečnom ocenom 8,28, na Filozofskom od održanih položilo je 90% sa prosečnom ocenom 7,97; Pravnom 90% sa 7,83; Poljoprivredno-šumarskom 87% sa 7,83; Tehničkom 80% sa 7,25; Medicinskom 74% sa 7,12. Ukupno je na Univerzitetu položilo 88% sa prosečnom ocenom 7,79.³⁰

Uz lekarski pregled, uzimani su podaci o težini i kapacitetu pluća studenata. Uočena je razlika između studenata pojedinih pokrajina. Jednom nedeljno, pre kupanja, mereni su svi studenti. Najveći porast u težini beležen je u prva dva meseca, a najmanji juna u vreme ispita i letnjih vrućina. U proseku svaki student Doma 1936. godine svojoj težini dodao je 450 grama.

Od 342 studenta njih 265 plaćalo je mesečno 450 dinara, drugih 66 po 600 dinara, a samo 11 - 750 dinara. Podatak pokazuje da se u Domu nalazila sirotinja, kojoj je čes-

²⁸ Isto, str. 268.

²⁹ Isto, str. 258.

³⁰ Isto, str. 260.

to glavni prihod bilo podučavanje srednjoškolaca. Bilo je tu i stipendista kralja, bano-vinskih uprava, raznih ustanova itd. Predsednik Narodne skupštine stavljao je iz kredita Narodne skupštine svaki mesec na raspolaganja 10.000 dinara kao pomoć „valjaninim” i „siromašnim” studentima.³¹

Za hranu po jednom studentu uprava je trošila 12 dinara dnevno, ogrev i osvetljenje plaćalo je kao i uvek Ministarstvo prosvete. Kako Dom nije radio punim kapacitetom, finansijsku godinu je završio sa negativnim saldom, koji je namirilo Ministarstvo prosvete sa 200.000 dinara.³²

Prijemom u Dom student je smatran za kraljevog pitomca. U dokumentaciji vezanoj za delovanje Doma postoji više akata kojima se studenti ili budući studenti iz svih krajeva direktno obraćaju Kralju za prijem u Dom. Septembra 1931. iz Otoka sreza Bosansko-krajinskog budući akademik piše Kralju, da je završio gimnaziju u Bihaću i da se njegovoj volji da nastavi „fakultetske studije suprotstavljaju materijalne nemogućnosti”, te da je primoran da moli da bude svrstan u „red pitomaca u studentski dom u Beogradu”.

Najvećem dobrotvoru, budući student poručuje: „Moj uspeh na fakultetu biće opravdanje moje molbe, a primerenim vladanjem dokazaću da sam dostojan Visoke Milosti”.³³ Iz Velikog Bečkereka Kralju je stigla molba u kojoj molilac izražava želju da nastavi školovanje, ali nema nikakvih materijalnih mogućnosti, jer je otac poginuo u ratu, mati bolesna i žive od 400 dinara pomoći koju dobijaju od Državne komisije za ruske izbeglice.

Iz Banja Luke „veoma siromašni” student traži besplatno mesto u „Zadužbini Vašeg Veličanstva”. Roditelji su mu „pod vijorom nemilosrdne zime, meseca januara 1922. poginuli”. Tada je ciklon besneo po kamenitim brdima Livanjskog sreza, gomila snega srušila mu je kuću. Ispod gomile ruševine spasen je samo on i mlađi brat. Tokom srednjoškolskog školovanja pomagalo mu je srpsko kulturno društvo „Prosveta”.

„Nije potrebno da Vam opširno izlažem moje patnje i boli, koje sam pretrpeo za moje malo vremena”, piše kralju svršeni maturant iz Šavničkog sreza. Od 1914. godine bio je „sam sebi prepušten”. Osnovnu školu i dva razreda gimnazije završio je služeći kod pojedinaca. Prvi put je redovan đak postao u III razredu gimnazije kada ga je počelo pomagati muslimansko društvo „Gajret” iz Sarajeva. Pošto je II semestar u Beogradu Uprava Doma mu daje besplatno hranu, ali mu to ne znači mnogo jer ne može da plaća skupu kiriju.³⁴

Kralju se obratio 1932. godine jedan Podgoričanin koji je imao 6 sinova i 2 kćeri i sa rođacima izdržavao porodicu od 13 članova. Imao je platu od 2000 dinara. Jedan od sinova Nikola svršio je gimnaziju sa vrlo dobrim uspehom i odličnim vladanjem i tre-

³¹ Isto.

³² Isto.

³³ AJ, 74-71-272.

³⁴ AJ, 74-71-283. Uprava Doma potvrdila je navode ovog studenta u vezi davanja besplatne hrane, ali u Dom nije mogao biti primljen „što nema školskih uslova koje iziskuje Pravilnik Doma”.

balo je da pođe na fakultet. Međutim, u isto vreme još dva sina upisuju gimnaziju. „Usled navedenog i krize, koja naročito vlada u Crnoj Gori, kao pasivnom kraju, nije sam u stanju poslati svoga sina da produži školovanje”, pa moli kralja da mu se sin primi u Dom s tim „da plaćam najnižu školarinu, koja se tamo plaća. Ovo je jedini spas moje porodice i moj, jer bih preko ovoga sina mogao i ostalu djecu školovati, pošto nemam nikakve imovine da im ostavim”.³⁵

„Nalazim se u Beogradu već mjesec dana u vrlo siromašnom stanju, jer ušteđevina od 130 dinara invalidske potpore za nekoliko mjeseci jedino mi je sredstvo za izdržavanje, pošto od stare majke iz pasivnog Sandžaka ne mogu ništa dobiti”, kaže mladi Sandžaklija i moli maršala Dvora da mu pomogne da dobije dom.

Student prava iz Prištine pokušavao je da upiše Nižu vojnu akademiju, postane policijski činovnik i pripravnik ne bi li obezbedio sredstva za nastavak školovanja. Kako to sve nije uspelo moli „da bude primljen o trošku Vašeg Veličanstva do završetka školovanja u Domu studenata”.³⁶

Smatrajuci važnim da istakne doprinos borbe svog oca protiv turskog zuluma u Sandžaku, koji s „puškom u ruci brani srpski živalj”, a zatim 1912. postaje potporučnik narodne vojske kod kralja Nikole, pa onda sužanj Austro-Ugarske posle 1914. godine, jedan student iz Banovine Zetske moli za blagonaklonost i prijem u studentski dom. Za uzvrat piše: „Ja se obavezujem Vašem Veličanstvu da ću svoje znanje stečeno Vašom milošću, upotrebiti jedino na sreću i korist Vašeg Veličanstva, velike i dične Jugoslavije”.³⁷

Središnji odbor Narodne odbrane najtoplije je preporučavao studenta prava, jer mu je deda po ocu penzionisani komandir crnogorske vojske i istaknuti prvak svog plemena. U mladosti je bio perjanik (gardist) pridodat na službu kralju Petru velikom oslobodiocu, za vreme boravka na Cetinju. Prijem unuka u Dom bila bi „najveća milost N.V. Kralja” i „uteha jednom starom ratnom veteranu u predvečerju njegova života, pošto je za vreme okupacije doživeo potpunu materijalnu propast”.³⁸

Materijalne prilike su me naterale da izgubim jednu školsku godinu, a sin „sam doma, koji je u teškim danima, kada je udaran temelj današnjoj našoj Otadžbini zalagao sve za neokaljani obraz na polju časti, nisam nasledio mogućnosti za školovanje”, piše 1933. student iz Pavinog polja, i moli da bude primljen u Dom, jer ni osnovne udžbenike ne može sam da kupi.³⁹

Jedan Varaždinac, koji je prvu godinu završio na Zagrebačkom sveučilištu, kao „siromašni podanik” moli kralja da bude besplatno primljen u Dom.

Ova dokumentacija pokazuje niz sudbina koje su se preplitale u studentskom domu „Kralja Aleksandra”. Međutim, uprave Doma su se uglavnom striktno pridržavale pravila koja su regulisala rad zadužbine. Intervencije za pojedine studente, iako su dolazile od najvećih struktura vlasti i pojedinaca, nisu uzimane u obzir. Uprave su po-

³⁵ AJ, 74-71-285.

³⁶ Isto, 296.

³⁷ Isto, 292.

³⁸ Isto, 294.

³⁹ Isto, 295.

nekad pronalazile kompromisna rešenja, tako što bi siromašnim studentima davale hranu u Domu, ali i ne pravo na stanovanje. To pravo ostajalo je pre svega za odlične studente, primernog vladanja, one koji su davali godinu za godinu i čije je materijalno stanje to nametalo. Sirotinje je u Srbiji uvek preticalo.

Summary

Students hostel „H.M. King Alexander” 1926-1928

The paper deals with the building of the first campus for academic youth, that was financialy supported by King Aleksandar Karadorđević, whose name the campus carried between the world wars. The article contains facts about students social structure and their political activities. The first ten years of the existing of the campus are pointed out. There were two different phases during those ten years. In the first phase the campus was managed by the University, and in the second phase was managed by the Ministry.